

राज्यातील महानिर्मिती कंपनीच्या
औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातील
राखेच्या वापराबाबतचे धोरण-२०२५.

महाराष्ट्र शासन
उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: धोरण-२०२४/प्र.क्र.१७६/ऊर्जा-४,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक: १९ सप्टेंबर, २०२५

वाचा :

- १) शासन निर्णय क्र. संकीर्ण- २०१५/प्र. क्र. ५३७/ऊर्जा-४, दिनांक १३ डिसेंबर, २०१६
- २) केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालय, नवी दिल्ली यांच्या अधिसूचना, दिनांक ३१.१२.२०२१, दिनांक ३०.१२.२०२२ व दिनांक ०१.०१.२०२४
- ३) विद्युत मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र.९/८/२०२४-St.Th, दिनांक १५.०३.२०२४

प्रस्तावना :-

राज्यातील महानिर्मिती कंपनीच्या अनुक्रमे १) नाशिक २) भुसावळ ३) परळी ४) पारस ५) खापरखेडा ६) कोराडी व ७) चंद्रपूर या ७ औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रांची सध्याची वीज निर्मितीची स्थापित क्षमता १०,२०० मेगावॉट अशी आहे. या औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रांकरीता वर्ष २०२४-२५ मध्ये सुमारे ४३३.९ लक्ष मेट्रीक टन इतका कोळसा वापरण्यात आला. याद्वारे सुमारे १६७ लक्ष मेट्रीक टन इतकी राख निर्माण झाली.

सदर राखेचे पर्यावरणावर होणारे दुष्परिणाम लक्षात घेऊन केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाने वेळोवेळी अधिसूचना निर्गमित केल्या आहेत. त्याअन्वये कार्बन उत्सर्जनाच्या दुष्परिणामांचा प्रभाव कमी करण्यासाठी विविध उपाययोजना सुचविल्या आहेत. त्या देशातील सर्व औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रांना बंधनकारक करण्यात आल्या आहेत. सदर मंत्रालयाच्या सूचनांनुसार यापूर्वी शासन निर्णय दिनांक १३ डिसेंबर, २०१६ रोजी राज्य शासनाचे राखेच्या वापराबाबत धोरण निश्चित करण्यात आले होते.

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाने दिनांक ३१ डिसेंबर, २०२१ रोजी निर्गमित केलेल्या अधिसूचनेन्वये औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातील फ्लाय अॅश वापराबाबत नवीन मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. त्यामध्ये दिनांक ३० डिसेंबर, २०२२ व दिनांक १ जानेवारी, २०२४ रोजीच्या अधिसूचनांन्वये काही सुधारणा केल्या आहेत. तसेच केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाने दिनांक १५ मार्च २०२४ रोजीच्या आदेशान्वये राख वापराच्या प्रक्रियेबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. सन २०१६ नंतर केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाने निर्गमित केलेल्या अधिसूचना व त्यामध्ये केलेल्या सुधारणा विचारात घेऊन सध्याचे २०१६ चे राखेचे धोरण अधिक्रमित करून राख वापराबाबत सुधारीत धोरण निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाने दिनांक ३१ डिसेंबर, २०२१ च्या अधिसूचनेनुसार आणि त्यानंतर अधिसूचना दिनांक ३० डिसेंबर, २०२२ व दिनांक १ जानेवारी, २०२४ नुसार करण्यात आलेल्या सुधारणा तसेच केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाने दिनांक १५ मार्च २०२४ रोजीच्या पत्रान्वये निर्गमित केलेल्या राख वापराच्या प्रक्रियेबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन, सध्याचे २०१६ चे राखेचे धोरण अधिक्रमित करून “राख वापराबाबत धोरण-२०२५” प्रस्तुत शासन निर्णयाद्वारे निश्चित करण्यात येत आहे. धोरणातील सविस्तर तरतुदी परिशिष्ट-अ मध्ये नमूद करण्यात आल्या आहेत.

२. औष्णिक विद्युत केंद्राच्या परिसरातील क्षेत्रामध्ये राखेवर आधारित उद्योगांना प्रोत्साहन व सवलती देण्यासंदर्भात जमिनीची उपलब्धता विचारात घेऊन उद्योग/ औद्योगिक समुह स्थापन करण्यासंदर्भात उद्योग विभागाशी सल्लामसलत करून प्राथमिक प्रकल्प अहवाल महानिर्मिती कंपनीने पुढील ३ महिन्यांच्या कालावधीत शासनास सादर करावा.

३. नियोजन विभागांतर्गत महाराष्ट्र सुदूर संवेदन उपयोजन केंद्र (MRSAC) या संस्थेने GIS तंत्रज्ञानातील Site Suitability Analysis च्या आधारे औष्णिक विद्युत केंद्राच्या ५ कि.मी. परिघातील पडीक जमिनीची माहिती गोळा केलेली आहे. महसूल विभागाने औष्णिक विद्युत केंद्राच्या ५ कि.मी. परिघातील नियोजन प्राधिकरणाने औद्योगिक वापरासाठी अनुज्ञेय केलेली जागा भाडे पट्ट्याने/ कब्जेहक्काने उद्योग समुहाला उपलब्ध करून देण्यास सहमती दिलेली आहे. त्यानुसार महानिर्मिती कंपनीला किती जमीन उपलब्ध होईल या विषयी तपासणी करून त्याचा सविस्तर तपशिल प्राथमिक प्रकल्प अहवालामध्ये अंतर्भूत करण्यात यावा.

४. सार्वजनिक बांधकाम, गृहनिर्माण, नगरविकास व ग्रामविकास विभागांनी राखेचा उपयोग शासकीय इमारत, रस्ते, घरकुल बांधणी, पेव्हरब्लॉक इत्यादी कामांसाठी करण्याबाबत संबंधित अंमलबजावणी यंत्रणांना सूचना निर्गमित करण्यात याव्यात. तसेच या विभागांनी राखेच्या धोरणाच्या अनुषंगाने निर्गमित केलेल्या सूचनांमध्ये सुधारित धोरणाच्या अनुषंगाने बदल होत असल्यास सुधारित सूचना निर्गमित कराव्यात. धरण/ कालव्यांच्या बांधकामामध्ये या राखेचा वापराबाबतच्या सूचना जलसंपदा विभागामार्फत निर्गमित करण्यात येतील.

५. सिमेंट उद्योग, विट भट्ट्या, खदान भरणे या कामांसाठी राखेचा वापर करताना पर्यावरण विषयक आवश्यक संमती, परवानगी घेणे व पर्यावरण विभागाने वेळोवेळी विहित केलेल्या अटी व शर्तीचे अनुपालन संबंधित उपयोगकर्त्या यंत्रणेने करणे अनिवार्य राहिल.

६. राखेमुळे होणारे प्रदूषण कमी करण्याच्या दृष्टिकोनातून सामाजिक वनीकरण व अन्य योजनांमधून औष्णिक विद्युत केंद्राजवळील पडीक जमिनीवर वृक्षारोपणाचे कार्यक्रम वन विभागाकडून राबविण्यात येतील. राखेचे बंधारे शास्त्रोक्त पध्दतीने बंद केल्यानंतर, त्या जागी हरित पट्टा विकसित करण्याचा अंतर्भाव त्यांच्या योजनेमध्ये वन विभागामार्फत करण्यात येईल. मातीचा पोत सुधारण्यासाठी राखेच्या वापराबाबत संशोधन व परिक्षण करून त्याच्या वापराबाबत मार्गदर्शक सूचना कृषी विभागामार्फत निर्गमित करण्यात येतील.

७. सामाजिक न्याय, बहुजन कल्याण, आदिवासी विकास, अल्पसंख्यांक विभागामार्फत संबंधित घटकांसाठी आर्थिक उन्नतीच्या योजना राबविण्यात येतात. सदर योजनांमध्ये संबंधित घटकातील व्यक्तींसाठी राखेवर आधारित लघु/ मध्यम उद्योगांना अर्थ सहाय्य देण्याचा अंतर्भाव करण्याबाबत त्या विभागामार्फत आवश्यक कार्यवाही करण्यात येईल.

८. GST कमी/ जास्त/ माफ करण्याचा अधिकार केंद्र शासनास असल्याने, राखेची कमी उचल असलेल्या गट-ब मधील औष्णिक केंद्रातील राखेवरील GST माफ करण्याचा प्रस्ताव वित्त विभागामार्फत केंद्र शासनास सादर करण्यात येईल.

९. राज्यातील खाजगी औष्णिक विद्युत केंद्रांना राख विनियोगासंदर्भात केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाच्या दि. ३१ डिसेंबर, २०२१, दि. ३० डिसेंबर, २०२२ व दि. ०१ जानेवारी, २०२४ च्या अधिसूचनेतील तरतूदी व केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाने दि. १५ मार्च, २०२४ रोजीच्या पत्रान्वये निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचना आणि याअनुषंगाने वेळोवेळी होणाऱ्या सुधारणा लागू राहतील.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक क्रमांक २०२५०९१९१९२००९०२१० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(उ.र.दहिफळे)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:

- १) मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई
- २) मा. सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ३) मा. अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ४) मा. उप सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ५) मा. उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ६) मा. विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ७) सर्व सन्माननीय विधानसभा, विधानपरिषद व संसद सदस्य, महाराष्ट्र राज्य
- ८) मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ९) मा. उप मुख्यमंत्री, नगर विकास व गृह निर्माण, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- १०) मा. उप मुख्यमंत्री, वित्त व नियोजन, महाराष्ट्र राज्य यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ११) सर्व मा. मंत्री/ मा. राज्यमंत्री, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- १२) मा. राज्यमंत्री (ऊर्जा) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- १३) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- १४) अ.मु.स./प्र.स./सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग
- १५) प्रधान सचिव, विधान मंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
- १६) मुख्य माहिती आयुक्त, राज्य माहिती आयोग, नवीन प्रशासकीय इमारत, मुंबई.
- १७) राज्य मुख्य सेवा हक्क आयुक्त, राज्य सेवा हक्क आयोग, मुंबई
- १८) प्रबंधक, लोक आयुक्त व उपलोक आयुक्त यांचे कार्यालय, १ ला मजला, नवीन प्रशासकीय इमारत, मुंबई
- १९) संचालक, माहिती व जनसंपर्क महा संचालनालय, मुंबई.
- २०) महालेखापाल (लेखापरिक्षा)-१/२, महाराष्ट्र मुंबई
- २१) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-१/२, महाराष्ट्र, मुंबई
- २२) संचालक, लेखा व कोषागरे, मुंबई
- २३) मुख्य लेखापरिक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, मुंबई

- २४) निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई
२५) अधिदान व लेखाधिकारी, वांद्रे (पूर्व) मुंबई
२६) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
२७) अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत निर्मिती कं. मर्या, वांद्रे (पूर्व), मुंबई
२८) अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कं. मर्या., वांद्रे (पूर्व), मुंबई
२९) अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत पारेषण कं. मर्या., वांद्रे (पूर्व), मुंबई
३०) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ सुत्रधार कंपनी मर्या., वांद्रे (पूर्व), मुंबई
३१) सह सचिव/उप सचिव/अवर सचिव/कक्ष अधिकारी, ऊर्जा विभागातील सर्व कार्यासने
३२) निवडनस्ती (ऊर्जा-४).

परिशिष्ट-अ

राज्यातील महानिर्मिती कंपनीच्या औष्णिक विद्युत केंद्रातील राखेच्या वापराबाबतचे

धोरण-२०२५

अनुक्रमणिका

१	प्रस्तावना
२	धोरणाची उद्दिष्टे
३.	प्रस्तावित धारेणाची व्याप्ती (Scope)
४.	धोरण राबविण्याकरिता प्रोत्साहन व कार्यवाही
५.	धोरणाची अंमलबजावणी
६.	राख विक्रीबाबत कार्यपद्धती
७.	राख (कोरडी व ओली) विक्रीची पद्धत
८.	वित्तीय सहाय्य आणि प्रोत्साहन
९.	राखेची रेल्वे/ रस्ते मार्ग वाहतूक
१०.	राखेची निर्यात
११.	राखेवर आधारित उद्योगांची स्थापना आणि प्रोत्साहने
१२.	कोरड्या राखेवर (Fly Ash) आधारित उत्पादन उद्योग (MSME/स्थानिक उद्योग) प्रोत्साहन व सुविधा
१३.	सिमेंट संयंत्र/ क्लिन्कर ग्राइंडर युनिट स्थापना करणे
१४.	वाहतूक खर्चात सहभागी होणे
१५.	राख प्रक्रिया केंद्र
१६.	सखल भागांचा विकास
१७.	खाण क्षेत्रात भराव करणे/ साठवणूक करणे
१८.	राखेच्या वापराच्या नावीन्यपूर्ण पद्धती/ तंत्रज्ञान यांचा अवलंब करणे
१९.	राखेच्या वापरासाठी पायाभूत सुविधा निर्माण करणे
२०.	राखेतून तरंगणारी साळ (सेनोस्फियर) ची विक्री
२१.	महसुल निर्मिती व राख निधी विनियोग
२२.	राख वापरकर्त्यांची माहिती आणि जनजागृती
२३.	भागधारकांचा सहभाग/ समन्वय
२४.	प्रशिक्षण आणि जाणीव जागृती
२५.	संनियंत्रण आणि अहवाल सादर करणे
२६.	पुनर्विलोकन आणि सुधारणा करणे

**राज्यातील महानिर्मिती कंपनीच्या औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातील राखेच्या वापराबाबतचे
धोरण- २०२५**

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाच्या दि. ३१ डिसेंबर, २०२१, दि. ३० डिसेंबर, २०२२ व दि. ०१ जानेवारी, २०२४ च्या अधिसूचनांनुसार व तसेच केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाने दि. १५ मार्च, २०२४ रोजीच्या पत्रान्वये निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन महानिर्मिती कंपनीने सादर केलेल्या राख वापरबाबतच्या धोरणाबाबतचे प्रारूप तपासणी करून पुढील धोरण प्रस्तावित करण्यात येत आहे:-

- १) केंद्र शासनाने यासंदर्भात वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या अधिसूचना मधील तरतूदी / मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करणे महानिर्मिती कंपनीस व त्यांच्या अखत्यारितील औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रांना बंधनकारक राहिल.
- २) सदर धोरण अंमलात आल्यापासून पुढील ३ महिन्यात महानिर्मिती कंपनीतर्फे सर्व औष्णिक वीज निर्मिती केंद्रात निर्माण होणाऱ्या राखेचा (फ्लाय/पाँड अॅश) १०० टक्के वापर पर्यावरणपूरक पद्धतीने करण्यासाठी ऑनलाईन पोर्टल विकसित करण्याची कार्यवाही करण्यात येईल. अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव (ऊर्जा) यांच्या अध्यक्षतेखाली धोरण अंमलबजावणी समितीच्या मान्यतेनंतर ऑनलाईन पोर्टल कार्यान्वित करण्यात येईल.
- ३) प्रत्येक औष्णिक वीज निर्मिती केंद्राच्या मुख्य अभियंता यांची सदर केंद्रातील राखेचा १००% वापर करण्याची व राखेसंबंधी सर्व माहिती पोर्टलवर अपलोड करण्याची जबाबदारी राहिल.
- ४) प्रत्येक औष्णिक वीज निर्मिती केंद्रातील राखेचा वापर व विक्री प्रक्रिया परिच्छेद क्र. ५, ६ व ७ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे करण्यात येईल.
- ५) या प्रक्रियेसंदर्भात मुख्य अभियंता अथवा इतर जनसामान्यांकडून काही सूचना/ तक्रारी प्राप्त झाल्यास त्या दूर करण्याची जबाबदारी कार्यकारी संचालक (पर्यावरण), महानिर्मिती यांची राहिल.
- ६) राख धोरणाच्या अंमलबजावणीबाबत गठीत करण्यात आलेल्या समितीमार्फत वेळोवेळी आढावा घेऊन आवश्यकत्या सूचना निर्गमित करण्यात येतील. सदर सूचनांची अंमलबजावणी करणे राज्यातील सर्व औष्णिक वीज निर्मिती केंद्रांना बंधनकारक राहिल.
- ७) केंद्र शासनाच्या दिनांक ३१.१२.२०२१ रोजीच्या अधिसूचनेस अनुसरून सोबत जोडलेल्या प्रपत्र-अ प्रमाणे राज्यातील सर्व औष्णिक वीज निर्मिती प्रकल्पांना दरवर्षी राखेच्या वापराबाबत वार्षिक अहवाल संबंधित प्राधिकरणांकडे सादर करणे बंधनकारक राहिल.

- ८) प्रस्तुत धोरण केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांच्या आधारे तयार करण्यात येत असल्यामुळे भविष्यात या धोरणाची अंमलबजावणी करताना नियमांबाबत काही संदिग्धता निर्माण झाल्यास केंद्राचे नियम प्रमाण मानले जातील.

२. **धोरणाची उद्दिष्टे :-**

केंद्रीय विद्युत मंत्रालयाच्या दिनांक १५.३.२०२४ रोजीच्या पत्रातील मार्गदर्शक सूचनांनुसार राख वापर व विक्रीबाबत पारदर्शकता राखणे, गैरप्रकार रोखणे आणि ग्राहकांना परवडणारी वीज पुरवण्यासाठी वीज ग्राहकांवर कमीत कमी आर्थिक भार टाकून राखेचा १०० टक्के वापर सुनिश्चित करून पर्यावरण स्वच्छ ठेवणे हा या धोरणाचा मुख्य हेतू आहे.

३. **धोरणाची व्याप्ती (Scope) :-**

सदर राख वापरा बाबतच्या धोरणाची अंमलबजावणी संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात करण्यात येईल. त्यामध्ये राज्यातील महानिर्मितीचे सर्व औष्णिक विद्युत निर्मिती (विद्यमान व भविष्यातील) प्रकल्प समाविष्ट असतील.

४. **धोरण राबविण्याकरीता प्रोत्साहन व कार्यवाही :-**

- १) राखेच्या वापराबाबत माहितीचा प्रचार, प्रसार, प्रशिक्षण, तांत्रिक चर्चेची व्यासपीठे आणि कार्यशाळा यांच्या मार्फत करण्यात येईल. तसेच या विषयाच्या तंत्रज्ञानाची देवाण-घेवाण करण्यासाठी एक व्यापक माहितीचे जाळे (network) तयार करण्यात येईल. राखेची उपलब्धता, वापर, राखेपासून तयार केली जाणारी उत्पादने याची माहिती देणे, त्याविषयी जनतेमध्ये जागरूकता निर्माण करणे याकरीता वृत्तपत्रे, रेडिओ, दूरचित्रवाणी वाहिन्या यासारखी विविध प्रसार माध्यमे तसेच वेबसाईट, इंटरनेट इत्यादी समाज माध्यमांतून जाहिराती/लेख /मुलाखती /बातम्या इत्यादी प्रसिध्द करण्यात येतील.
- २) राखेच्या वापराबाबत सुरक्षित व्यवस्थापन तंत्रज्ञानाचा स्वीकार केला जावा यासाठी संशोधन व विकास, मार्गदर्शन व इतर सोयी निर्माण करण्यात येतील आणि त्यास प्रोत्साहन व मदत करण्यात येईल.
- ३) राखेचा वापर वाढविण्यासाठी नवी क्षेत्रे, नव्या कल्पना, नवे मार्ग शोधण्यात येतील.
- ४) राखेचा वापर करून टिकाऊ व कमी खर्चाची बांधकामे व इतर पायाभूत सेवांचे प्रकल्प विकसित करण्यात येतील.

५) राखेच्या विटा, सिमेंट इत्यादीचे उत्पादन संयुक्त उपक्रमातून (Joint Venture) करण्यास मदत करण्यात येईल.

५. धोरणाची अंमलबजावणी :-

१) राखेच्या धोरणाची अंमलबजावणी करण्यासाठी अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (ऊर्जा) यांच्या अध्यक्षतेखाली पुढीलप्रमाणे समिती राहील :-

क्र.	समितीची रचना	अध्यक्ष/ सदस्य
१.	अप्पर मुख्य सचिव, ऊर्जा विभाग	अध्यक्ष
२.	अ.मु.स./प्र.स./सचिव, वित्त, सार्वजनिक बांधकाम, उद्योग, पर्यावरण, नगर विकास विभाग किंवा त्यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
३.	अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महानिर्मिती कंपनी	सदस्य सचिव
४.	व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ	सदस्य
५.	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य गृह निर्माण मंडळ (म्हाडा)	सदस्य
६.	सदस्य सचिव, राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग	सदस्य
७.	फ्लाय अॅश व्यवस्थापनमधील तज्ञ (आवश्यकतेनुसार)	सदस्य
८.	IPP असोसिएशन/सिमेंट कंपनी/वीटा फ्लाय अॅश आधारित उद्योगांच्या संघटनांचे प्रत्येकी एक प्रतिनिधी (आवश्यकतेनुसार)	निमंत्रित सदस्य

२) औष्णिक विद्युत केंद्रातील राख उपयोजन कक्षाची रचना खालील प्रमाणे राहील:-

अ.क्र.	राख उपयोजन कक्षाची रचना	अध्यक्ष/ सदस्य
१.	अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महानिर्मिती कंपनी	अध्यक्ष
२.	संचालक (इंधन), महानिर्मिती कंपनी	सदस्य
३.	कार्यकारी संचालक (प व. सु), महानिर्मिती कंपनी	सदस्य
४.	मुख्य अभियंता (प व. सु) हे समन्वय प्रमुख असतील	सदस्य
५.	संबंधित औष्णिक विद्युत केंद्राचे मुख्य अभियंता	सदस्य सचिव

राख उपयोजन कक्षाची कार्यपद्धती :-

१. औष्णिक विद्युत केंद्रातील राख उपयोजन कक्ष हा अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महानिर्मिती कंपनी यांच्या नियंत्रणाखाली राहील. राखेच्या विनियोगासंदर्भात मुख्य अभियंता (प व. सु) आणि कार्यकारी संचालक (प व. सु) यांच्याशी सल्लामसलत करून, मार्गदर्शन घेऊन संबंधित केंद्राच्या मुख्य अभियंता यांनी कार्यवाही करावी.

२. मुख्यालयातील कक्षामार्फत औष्णिक विद्युत केंद्रांमधील राखेच्या विनियोगाबाबतच्या कार्यवाहीवर देखरेख करण्यात येईल. पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाच्या मार्गदर्शक सूचना, अधिसूचना, सुधारणा इ. बाबत सदर कक्षाने औष्णिक विद्युत केंद्राशी समन्वय साधून त्यांना माहिती द्यावी.

३) राख उपयोजन कक्षाची कार्यकक्षा :-

- I. महानिर्मितीच्या सर्व औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये समर्पित राख उपयोजन कक्ष तयार करण्यात यावा.
- II. औष्णिक विद्युत केंद्राच्या राख उपयोजन कक्षाला केवळ राखेची विक्री, राखेवर आधारीत उत्पादने व त्यासंबंधित जन-जागृती करणे इत्यादी कामे सोपविण्यात यावीत.
- III. राख उपयोजन कक्षामार्फत राखेची विल्हेवाट/ विनियोगासाठी लागणारा खर्च पाणीपट्टी व वीज देयके इत्यादींवर संनियंत्रण करण्यात येईल.
- IV. राख उपयोजन कक्ष त्या औष्णिक विद्युत केंद्रांमधील कोळशाच्या वापरावर आधारित राखेची गणना करेल.
- V. राखेच्या उपयोजना संदर्भातील उत्तम पद्धती, कल्पना आणि समस्यांचे आदान-प्रदान करण्याकरिता सर्व औष्णिक विद्युत केंद्रांच्या नियमितपणे बैठका घेण्यात येतील.
- VI. पर्यावरण आणि सुरक्षा विभागाचे प्रमुख हे सर्व औष्णिक विद्युत केंद्रांतील राख उपयोजन कक्षांशी समन्वय करतील.

४) प्रत्येक औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये खालीलप्रमाणे राख व्यवस्थापन गट असेल :

- I. मुख्य अभियंता (औ.वि.केंद्र)- अध्यक्ष
- II. अधीक्षक अभियंता (राख व्यवस्थापन प्रभारी)- सदस्य
- III. वरिष्ठ व्यवस्थापक (वित्त आणि प्रशासन)- सदस्य
- IV. कार्यकारी अभियंता (राख वापर शाखा)- सदस्य सचिव

उपरोक्त गट राख वापराबाबतच्या समस्यांबद्दल चर्चा करण्याकरिता मासिक बैठक घेईल आणि जर काही समस्या असेल तर तिच्या निराकरणाकरिता सदर बैठकीचा अहवाल मुख्य अभियंता (पर्यावरण आणि सुरक्षा), मुख्यालय यांना पाठविण्यात येईल.

५) राख वापराकरिता मार्गर्शक सूचना :-

- I. केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाच्या दिनांक ३१ डिसेंबर, २०२१ च्या अधिसूचनेनुसार औष्णिक विद्युत केंद्रांना त्या वर्षी निर्माण झालेल्या राखेचा १००% वापर दिलेल्या कालमर्यादेत करणे बंधनकारक केले आहे.

- II. आसपासच्या परिसरात राखेच्या उत्पादनांना बाजारपेठ नसल्याने महानिर्मितीला खापरखेडा, कोराडी, चंद्रपूर येथील औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये राखेचा १०० % वापर साध्य करण्यासाठी अडचणींचा सामना करावा लागत आहे. त्याचबरोबर येथील इतर अनेक खाजगी औष्णिक विद्युत केंद्रे राखेच्या विक्रीसाठी सवलत देत आहेत. तसेच राखेच्या वाहतूकीचा खर्च देखील देत आहेत.
- III. महानिर्मिती कंपनीच्या एकूण ७ औष्णिक विद्युत केंद्रातील मागील पाच वर्षातील राख वापराची टक्केवारी खालीलप्रमाणे आहे:

औष्णिक विद्युत केंद्रे	नाशिक	भुसावळ	परळी	पारस	कोराडी	खापरखेडा	चंद्रपूर
	गट-अ				गट-ब		
एकूण राख वापर (%)	१०० %	१०० %	१०० %	१०० %	७१ %	८४ %	२६ %

- IV. राखेच्या मागणीनुसार व राखेच्या वापराच्या टक्केवारीनुसार महानिर्मितीच्या औष्णिक विद्युत केंद्रांचे खालीलप्रमाणे दोन गट असतील:-

गट अ- सरासरी ८० टक्क्यापेक्षा अधिक राख वापर असलेली केंद्रे -
नाशिक, भुसावळ, परळी आणि पारस.

गट ब- सरासरी ८० टक्क्यांपेक्षा कमी राख वापर असलेली केंद्रे -
कोराडी, खापरखेडा आणि चंद्रपूर.

अ. सदर गट-अ व गट-ब मधील औष्णिक विद्युत केंद्रात निर्माण होणारी राख (कोराडी व ओली राख) वितरीत करतांना ६०:२०:२० या सुत्रानुसार वितरीत करण्यात येईल. ६०% राख मोठ्या प्रमाणात राखेचा वापर करणाऱ्या उद्योजकांना आणि २०% राख सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योजकांना खुल्या निविदा/ई-लिलाव पद्धतीने वितरीत केली जाईल. उर्वरित २०% राख स्थानिक विट उत्पादक/ स्थानिक सूक्ष्म लघु उद्योजक व प्रकल्पग्रस्त संस्था/ व्यक्ती यांच्याकरीता राखीव ठेवण्यात येईल. सदर राख चक्रीय पद्धतीने (राऊंड रॉबिन पद्धतीने) वितरीत केली जाईल.

आ. उपरोक्त निविदा प्रक्रियेने निश्चित झालेला गट- अ मधील औष्णिक विद्युत केंद्रांचा सर्वोच्च प्रचलित दर हा निविदा प्रक्रियेकरिता आधारभूत दर समजण्यात येईल. निविदा प्रक्रिया राबविल्यानंतरही

या केंद्रामधील कोरडी व ओली राख विनावापर राहिल्यास, ती इच्छुकांना व मागणी केलेल्या संस्थाना सर्वोच्च प्रचलित दर/आधारभूत दराने देता येईल.

इ. गट-ब मधील औष्णिक विद्युत केंद्रातील कोरडी व ओली राख निविदा प्रक्रिया राबविल्यानंतरही विनावापर राहिल्यास, इच्छुकांना व मागणी केलेल्या संस्थाना त्या राखेच्या विक्रीसाठी या केंद्रातील निविदांसाठी प्राप्त भारीत सरासरी (Weighted Average) दर आधारभूत दर समजण्यात येईल. विक्री नंतरही राख शिल्लक राहिल्यास औष्णिक विद्युत प्रकल्पाच्या ३०० किलोमीटर त्रिज्येच्या परिसरातील बांधकाम संस्था/ खाण मालक यांना नोटीस पाठवाव्यात/ संवाद साधेल आणि बांधकामामध्ये/ खाणी पुनर्भरणासाठी अनिवार्यपणे राखेचा वापर करण्यात येईल.

६. राख विक्रीबाबत कार्यपद्धती :-

राखेची बाजारातील वाढती मागणी पहाता राख टाकाऊ पदार्थ न रहाता विक्रीयोग्य वस्तू ठरते. पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाच्या नवीन अधिसूचनाद्वारे विहित तरतुदीनुसार आणि केंद्रिय ऊर्जा मंत्रालयाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, राज्यातील महानिर्मिती कंपनीच्या औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रात तयार होणाऱ्या राखेच्या विक्रीकरीता खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती तयार करण्यात येत आहे.

- १) महानिर्मिती कंपनीच्या संचालक मंडळाने संबंधित औष्णिक विद्युत केंद्राच्या मुख्य अभियंता यांना आवश्यक मंजूर अर्हता आणि अटी-शर्तीच्या अधीन राहून निर्माण झालेल्या राखेची विक्री करण्याचे/ विल्हेवाट लावण्याचे अधिकार देण्याबाबत कार्यवाही करावी.
- २) राख वापराबाबत दिनांक ३१.१२.२०२१ रोजीच्या अधिसूचनेद्वारे यापूर्वीच्या सर्व अधिसूचना अधिक्रमित केल्या असल्याने “जशी व जेथे आहे तेथून” (as is where basis) या तत्वावर विनामूल्य राख (ओली राख + २०% कोरडी राख) देण्याची पद्धती रद्द करण्यात आलेली आहे.

७. राख (कोरडी व ओली) विक्रीची पद्धत :-

- १) राखेच्या विक्रीचे गट -
औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातून निर्माण होणाऱ्या एकूण राखेच्या विक्रीसाठी खालीलप्रमाणे तीन गट तयार करण्यात आले आहेत.

गट-I: एकूण वार्षिक कोरडी/ ओली राखेच्या ६०% राख केवळ मोठ्या प्रमाणावर राख वापरकर्त्यांसाठी खुल्या निविदा/ ई-लिलावाच्या माध्यमातून विक्री करावी.

गट-II: एकूण वार्षिक कोरडी/ ओली राखेच्या २०% प्रमाणातील राख सूक्ष्म, लघु उद्योगांसाठी खुल्या निविदा/ ई-लिलावाच्या माध्यमातून विक्री करावी.

गट-III: एकूण वार्षिक कोरडी/ ओली राखेच्या २०% प्रमाणातील राख प्रकल्प/जमीन बाधित आणि स्थानिक वीट उत्पादक (सूक्ष्म आणि लघु उद्योग) यांच्यासाठी सवलतीच्या दराने विक्री करावी.

I. गट-I (६०% कोटा) अंतर्गत राखेची विक्री:

- अ. महानिर्मितीच्या औष्णिक विद्युत केंद्रांतील गट-I (६०% कोटा) अंतर्गत राखेची विक्री खुल्या स्पर्धात्मक निविदा/ ई-लिलावाद्वारे केली जाईल.
- आ. विविध एजन्सींच्या मागणीचा विचार करता (उदा. अंतिम वापरकर्ते/ व्यापारी/ वाहतूकदार), स्पर्धात्मक निविदेसाठी (ई-निविदा/ ई-लिलाव) पात्रता निकष ठरविण्यात यावेत.
- इ. महानिर्मिती कंपनी राखेवर आधारित उत्पादन करणाऱ्या मोठ्या प्रमाणात साठवण क्षमता असलेल्या उत्पादक व व्यापाऱ्यांना व अंतिम वापरकर्त्यांना राख असणाऱ्या व्यापाऱ्यांना लिलावात सहभागी होण्यास अनुमती देईल.
- ई. जर ठेका घेतलेल्या एजन्सीकडून विहित कालावधीत राख उचलण्यात आली नाही किंवा उचलण्यास असमर्थता दर्शवली किंवा जास्त राख निर्माण झाली असेल तर उर्वरित राख ही गरज असलेल्या एजन्सींना "प्रथम येईल त्याला प्राधान्य" या तत्वावर, कमाल सहा महिन्यांपर्यंत किंवा पुढील सूचना होईपर्यंत, संबंधित औष्णिक विद्युत केंद्राच्या विद्यमान सर्वाधिक दराने दिली जाईल.

II. गट-II (२०% कोटा) अंतर्गत राखेची विक्री:

या कोट्यातील राखेची विक्री ई-लिलावाद्वारे करण्यात यावी. पूर्वी ही राख वीट, ब्लॉक, टाईल्स इत्यादी उत्पादकांसाठी विनामूल्य राखीव होती, मात्र आता ही राख, राखाधारित उत्पादन करणाऱ्या सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांसाठी खुल्या ई-निविदा / ई-लिलावाद्वारे उपलब्ध करून देण्यात यावी.

III. गट-III (२०% कोटा) अंतर्गत राखेची विक्री (सवलतीच्या दराने) :

- अ. एकूण वार्षिक कोरडी/ ओली राखेच्या २०% कोटा स्थानिक वीट उत्पादक/ स्थानिक सूक्ष्म व लघु राखेवर आधारित उद्योग/प्रकल्पग्रस्त संस्था अथवा व्यक्तींसाठी राखीव ठेवण्यात यावी.
- आ. ही राख गट-II मध्ये मिळालेल्या दराच्या ५०% सवलतीच्या दराने किंवा गट-II साठी निश्चित केलेल्या पायाभूत दराने (जे जास्त असतील ते) देण्यात यावी.
- इ. या राखेचे वाटप वर्षातून दोन वेळा करण्यात यावे (एप्रिल ते सप्टेंबर आणि ऑक्टोबर ते मार्च). यामधील कालावधीत अर्ज स्वीकारले जाणार नाहीत याची दक्षता घ्यावी.
- ई. राखेचे वाटप प्रथम येईल त्याला प्राधान्य व राउंड रॉबिन पद्धतीने करण्यात यावे.
- उ. राख कोट्याचे प्रमाण दरमहा ५० MT पर्यंत मर्यादित राहील.
- ऊ. २०% राखेच्या राखीव सवलतीच्या कोट्यांतर्गत राख विक्रीसाठी विशिष्ट पात्रता व अटी ठरविण्याचे अधिकार परिच्छेद क्र. ६ मधील मुद्दा क्र. १ नुसार महानिर्मिती कंपनीच्या संचालक मंडळास राहतील.

२) गट अ व गट ब विद्युत केंद्रातील जुन्या राखेची विक्री/ वापर (legacy ash) :-

1. औष्णिक विद्युत केंद्राच्या स्थापित क्षमतेनुसार वार्षिक राख उत्पादनाच्या टक्केवारीनुसार जुन्या राखेचा वापर पुढील प्रमाणे करणे आवश्यक राहील:- पहिल्या वर्षी किमान २०%, दुसऱ्या वर्षी ३५% व तिसऱ्या वर्षापासून ५०% (१० वर्षांपर्यंत).

गट अ विद्युत केंद्रातील राख बंधाऱ्यातील जुन्या राखेचा (legacy ash) तपशील :-

औष्णिक विद्युत केंद्र	राख (मेट्रिक टन) ३१.०१.२०२५ पर्यंत
नाशिक	४९,८४,८४४
भुसावळ	४५,६९,०७२
परळी	३,९८,१०५
पारस	११,६४,५२१

गट ब विद्युत केंद्रातील राख बंधान्यातील जुन्या राखेचा (legacy ash) तपशील :-

औष्णिक विद्युत केंद्र	राख (मेट्रिक टन) ३१.०१.२०२५ पर्यंत
खापरखेडा	२,८१,२५,३१३
कोराडी	३,५६,०६,७३७
चंद्रपूर	९,०५,५५,२०८

II. जुन्या राखेकरिता (legacy ash) ई-लिलाव

- अ. बंधान्यातील (लेलीसाठ) राखेचा वापर (स्थापित राख निर्मितीच्या वार्षिक % अनुसार) पहिल्या वर्षी किमान २०%, दुसऱ्या वर्षी ३५% आणि तिसऱ्या वर्षाच्या नंतर १० वर्षांपर्यंत दरवर्षी अनुक्रमे ५०%.
- आ. बाजारपेठेतील राखेची वाढती मागणी लक्षात घेऊन बंधान्यातील राखेचा (साठलेली) ई-लिलाव करण्यात यावा. सद्यःस्थितीमध्ये नाशिक, भुसावळ, परळी आणि पारस औ.वि.केंद्रामध्ये लिलाव करण्यात येतो.
- इ. एमएसटीसी (MSTC) या संस्थेस लिलावकर्ता म्हणून नियुक्त करून ई-लिलाव करण्यात येईल.
- ई. लिलाव करूनही अपेक्षित प्रतिसाद न मिळाल्याने राखेच्या बंधान्यातील साठलेल्या राखेचा (Legacy Ash) विहीत कालावधीत विनियोग होत नसल्यास, केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शन सूचनानुसार जुन्या राखेचा (Legacy Ash) विनियोग करण्यासाठी महानिर्मिती कंपनीच्या संचालक मंडळास सदर राख सवलतीच्या दरात विक्री करण्याचे अधिकार असतील.

८. वित्तीय सहाय्य आणि प्रोत्साहन :-

- १) सद्यस्थितीत, महानिर्मितीच्या सात विद्युत प्रकल्पांपैकी अ-गटातील औष्णिक विद्युत केंद्र त्यांच्या क्षेत्रात अधिक मागणी असल्यामुळे राखेचा १००% वापर करीत आहेत. यामुळे महसूल निर्माण होत आहे. तर ब-गटातर्गत असणाऱ्या औष्णिक विद्युत केंद्रामध्ये गट-अ मधील केंद्राच्या तुलनेत मोठ्या प्रमाणात राख निर्मिती होते, परंतु राख वापराच्या प्रमाणाची टक्केवारी कमी आहे. राखेचे अगदी विनामूल्य वाटप केल्यानंतरही गट- ब मधील केंद्रातील राख वापराचे प्रमाण कमीच आहे. केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाच्या दिनांक ३१/१२/२०२१

च्या अधिसूचनेनुसार राख आणि जुन्या राखेचा (legacy ash) वापर कमी झाल्यास मोठ्या प्रमाणात दंडाची तरतूद आहे.

- २) राखेचा वापर वाढण्याच्या दृष्टिने महानिर्मिती कंपनी राख निधी किंवा संचालन आणि देखभाल निधी (ओ अँड एम निधी, जर राख निधी उपलब्ध नसेल तर) मधून सिमेंट उत्पादक, आरएमसी प्लांट, अँसबेसटॉस सिमेंट उत्पादक घटकांना राख उचलून नेणे आणि वाहतूकी करिता प्रोत्साहनपर योजना तयार करील.
- ३) गट -ब अंतर्गत असलेल्या मोठ्या प्रमाणातील (करोडो मेट्रिक टन) जुनी ओली राख (लीगसी पॉन्ड अॅश) पाहता (कोराडी, खापरखेडा आणि चंद्रपूर औ.वि.केंद्र), शासकीय संस्था - राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण, महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ, सार्वजनिक बांधकाम विभाग इत्यादींना रस्ते प्रकल्पासाठी राख वापराकरिता आर्थिक सहाय्य प्रदान करण्याबाबत महानिर्मिती कंपनीमार्फत योजना तयार करण्यात येईल.
- ४) राखेचा अत्यल्प वापर असलेल्या गट-ब मधील महानिर्मितीच्या विशिष्ट विद्युत केंद्रामधील राखेचा वापर वाढविण्यासाठी विविध नाविन्यपूर्ण व व्यवहार्य पद्धती सुरू करून त्यांचा धोरणात सहभाग करून घेण्यात येईल.

९. राखेची रेल्वे/रस्ते मार्गे वाहतूक :-

- १) राखेची मोठ्या प्रमाणात मागणी असलेल्या ठिकाणी, औष्णिक विद्युत केंद्रातून राखेची वाहतूक करण्याची शक्यता पडताळून पहाण्यात येईल.
- २) स्पर्धात्मक बोली लावण्याच्या निविदा प्रक्रियेच्या माध्यमातून संस्थेची नेमणूक करणे, तसेच रस्ते/ रेल्वे मार्गाने राखेची वाहतूक राखेवर आधारीत उद्योगापर्यंत करावी. तसेच अशा संस्थेला आर्थिक सहाय्य देण्याबाबत योजना तयार करण्यात येईल.
- ३) राख महसूल निधीतून औष्णिक विज केंद्राच्या परिसरात रेल्वेच्या पायाभूत सुविधांची उभारणी करण्याबाबत योजना तयार करण्यात येईल.

१०. राखेची निर्यात :-

- १) महानिर्मिती औष्णिक विद्युत केंद्रातर्फे आहे त्या किंमतीला पारदर्शक रीतीने इच्छा प्रकट करणाऱ्यांना/ अथवा ई-निविदा पद्धतीने राख आणि राखेच्या उत्पादनाच्या निर्यातीच्या शक्यता देखील पडताळून पहाण्यात येईल.
- २) भारताबाहेर राखेची निर्यात करण्यासाठी कोणत्याही राष्ट्रीय पातळीवरील संस्था किंवा मंडळाशी महानिर्मिती कंपनीमार्फत करार करण्यात येईल.

- ३) औष्णिक विज केंद्रांनी केंद्रातर्गत बांधकाम आणि देखभालीतर्गत कामाकरिता राखेच्या विटा, ब्लॉक, टाईल्स, शीट बंध समुच्चय, फायबर सिमेंट शीट, पाईप, बोर्ड, पॅनल यासारखी बनविलेली उत्पादने वापरावीत.

११. राखेवर आधारित उद्योगांची स्थापना आणि प्रोत्साहने :-

- १) ज्या औष्णिक विद्युत केंद्रांच्या आसपास राखेची मागणी तुलनेने कमी आहे, त्या ठिकाणी राख आधारित उत्पादन उद्योग स्थापन करण्यासाठी कंपनी आवश्यक कार्यवाही करील.
- २) राखेची मागणी तुलनेने कमी असलेल्या ठिकाणी राखेवर आधारित उद्योग स्थापन करण्याची शक्यता महानिर्मिती कंपनीने तपासून पहावी.
- ३) सिमेंट कारखाना/ सिमेंट क्लिंकर ग्राइंडिंग युनिट/ सिमेंट ब्लेंडिंग युनिट/ राख प्रक्रिया युनिट/ वीट, ब्लॉक, टाईल्स, बांधकाम साहित्य, वॉल पॅनेल्स, सिमेंट शीट्स इत्यादी राख आधारित उत्पादन युनिट्सची शक्यता विचारात घ्याव्यात.
- ४) D+ झोन/ मेगा प्रकल्प लाभांकरिता, महानिर्मिती कंपनी, उद्योग विभाग, महाराष्ट्र शासन, इच्छुक उद्योजकांना लागू असलेल्या अनुदान/ प्रोत्साहन योजनेसाठी सहाय्य करू शकते.
- ५) प्रस्तावित प्रकल्पांसाठी महानिर्मिती कंपनीने पाणी व वीज सध्याच्या बाजार दराने देण्याची व्यवस्था करावी. तसेच रस्ते व रेल्वे सुविधा यासारख्या इतर मूलभूत पायाभूत सुविधा निर्माण कराव्यात.

१२. कोरड्या राखेवर (fly ash) आधारित उत्पादन उद्योग (MSME) /स्थानिक उद्योग) प्रोत्साहन व सुविधा:-

- १) कोरडी राख आधारित उत्पादन करणाऱ्या सूक्ष्म, लहान व मध्यम एंटरप्रायझेस व स्थानिक उद्योगांच्या स्थापनेला सक्रियपणे प्रोत्साहन देणे .
- २) कोरडी राख वापरून नाविन्यपूर्ण व मूल्यवर्धित उत्पादने तयार करण्यास प्रोत्साहन देणे.
- ३) शाश्वत व पर्यावरणपूरक औद्योगिक उत्पादन विकासास प्रोत्साहन देणे.
- ४) कोरडी राख आधारित नाविन्यपूर्ण उत्पादन करणाऱ्या उद्योगांच्या स्थापनेस प्रोत्साहन देणे.
- ५) नैसर्गिक संसाधनांचे (उदा. वाळू, माती, चुनखडी) जतन करणारी, हरित तंत्रज्ञानावर आधारित उत्पादने निर्माण करण्यासाठी कोरडी राख वापरण्याचे प्रोत्साहन देणे.

- ६) अशा इच्छुक उत्पादकांसाठी, जे उद्योग विभागाकडे राख आधारित उत्पादन युनिट स्थापन करण्याकरिता येतात, त्यांना शासनाच्या योजना, आर्थिक प्रोत्साहने, तांत्रिक मार्गदर्शन व इतर सहाय्य मिळवून देणे.
- ७) उद्योजक व एमएसएमई यांना कोरडी राखेचा औद्योगिक वापर करताना होणारे पर्यावरणीय व आर्थिक लाभ समजावून देणारी जाणिव, जागृती व क्षमता वृद्धी कार्यक्रम राबवणे.
- ८) संशोधन संस्था व तंत्रज्ञान प्रदात्यांसोबत सहकार्य करून कोरडी राख आधारित उत्पादन क्षेत्रात नाविन्यपूर्ण तंत्रज्ञान व प्रक्रिया सादर करणे.
- ९) स्थानिक पातळीवर शाश्वत औद्योगिक वाढ व रोजगार निर्मितीसाठी राख आधारित उत्पादनांसाठी क्लस्टर किंवा ग्रीन औद्योगिक पार्क स्थापन करण्यास प्रोत्साहन देणे.

१३. सिमेंट संयंत्र/ क्लिन्कर ग्राइंडर युनिट स्थापना करणे :-

- १) सिमेंट संयंत्रात मोठ्याप्रमाणात राखेचा वापर करतात. सिमेंट मध्ये ३०% राख असते.
- २) औष्णिक विज केंद्रांमध्ये “बांधा आणि वापर करा” या तत्वावर सिमेंट संयंत्र/ क्लिन्कर ग्राइंडर युनिट/सिमेंट संमिश्रण युनिट स्थापन करण्याची शक्यता पडताळून पहावी.
- ३) महानिर्मिती प्रचलित दरानुसार वीज आणि पाणी अशा सुविधा उपलब्ध करून देईल.
- ४) औष्णिक विज केंद्राच्या फ्लू गॅस डी-सल्फरायझेशन संचातून निर्मित जिप्सम देखील प्रचलित दरात उपलब्ध करून देणे.

१४. वाहतूक खर्चात सहभागी होणे :-

- १) केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाच्या दिनांक १५.०३.२०२४ रोजीच्या अधिसूचनेतील मार्गदर्शक तत्वांमध्ये दिलेल्या प्रक्रियेनुसार राखेच्या वापरात सुधारणा घडवून आणण्याकरिता अंतिम वापरकर्त्यासोबत राखेच्या वाहतूकीचा खर्च वाटून घेता येऊ शकतो.
- २) पर्यावरण आणि सुरक्षा विभाग, मुख्यालय मुंबई यांच्या सल्ल्याने औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्र नियामक प्राधिकरण/केंद्रीय ऊर्जा मंत्रालय/वैधानिक प्राधिकरण यांच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार करण्यात येणाऱ्या राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण /शासनाच्या प्रकल्पांकरिताच्या राख वाहतूकीचा खर्च वाटून घेण्याबाबत विचार करू शकते.

- ३) राख बंधाऱ्यांपर्यंत नेण्याचा खर्च, तसेच राख ज्या ठिकाणी घेऊन जायची आहे तिथपर्यंतच्या वाहतूकीचा खर्च याआधारे, याबाबतची व्यावसायिक व्यवहार्यता तपासली जाईल. तथापि, वीजेच्या दराबाबत प्रेषण गुणानुक्रमानुसार (Merit Order Dispatch) पात्र ठरण्यासाठी महानिर्मिती हा वाहतूक खर्च उचलत नाही.
- ४) केंद्र शासनाच्या ऊर्जा मंत्रालयाच्या दिनांक १५.०३.२०२४ रोजीच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार, औष्णिक विद्युत केंद्रापासून रस्ते प्रकल्प/ बंधारे/ खाणी इत्यादीपर्यंतच्या वाहतूकीसाठी, ५० कि.मी. अंतराच्या टप्प्यानुसार वाहतूक संस्थांचे पॅनल स्पर्धात्मक बोलीद्वारे तयार करण्यात यावेत.

१५. राख प्रक्रिया केंद्र :-

- १) जेथे जेथे शक्य आहे तेथे प्रक्रिया केंद्र स्थापन करण्यात येईल. या केंद्रामार्फत कोरडी राख पिशव्यांमध्ये भरणे, तळ राख (बॉटम अॅश) वेगळी करण्याकरिता हायड्रा बिन इत्यादी तयार करण्यात येईल. यामुळे इच्छूक वापरकर्त्यांना राख उचलण्यात सुविधा होईल
- २) महानिर्मिती पारदर्शक निविदा प्रक्रियेचा अवलंब करून राख पिशव्यांमध्ये भरण्यासाठीचे संयंत्र चालविण्याकरिता बाहेरच्या संस्थेला कंत्राट देऊ शकते.

१६. सखल भागांचा विकास :-

जेथे व्यवहार्य आहे अशा सर्व ठिकाणी औष्णिक विद्युत केंद्राच्या परिसराच्या आत व बाहेर ५० किमी त्रिज्येच्या परिघातील सर्व सखल भागांचा विकास, संबंधित व्यक्ती/संस्था यांच्या अनुमतीने आणि त्या क्षेत्रातील नियमाक मंडळे/जिल्हा प्राधिकरण/महानगर पालिका इत्यादीच्या पूर्ण मंजूरीने करता येईल.

१७. खाण क्षेत्रात भराव करणे/साठवणूक करणे :-

- १) विद्युत मंत्रालयाने निर्देशित केल्यानुसार खाणींच्या मालकांशी सल्लामसलत करून खाणक्षेत्रात भराव करणे.
- २) निर्देशित दगडाच्या खाणींच्या मालकांशी सल्लामसलत करून खाणक्षेत्रात भराव/ साठवणूक करणे.
- ३) राखेच्या वाहतूकीचा खर्च इत्यादी बाबी औष्णिक विद्युत केंद्र आणि खाण/दगड खाण मालकांच्या परस्पर सहमतीने निश्चित करण्यात येईल.
- ४) या कामासाठी ओली राख (पॉन्ड अॅश) वापरण्यात येईल.

१८. राखेच्या वापराच्या नावीन्यपूर्ण पद्धती/तंत्रज्ञान यांचा अवलंब करणे :-

- १) राखेचा पारंपारिक वापर सोडून आणखी नव्या पद्धतीने राखेचा वापर करण्याच्या शक्यता शोधता येतील.
  - २) औष्णिक विद्युत केंद्र राखेच्या वापरांकरिता नवीन क्षेत्र शोधणे/प्रोत्साहन देण्याकरिता राखेपासून हलके समुच्चय/वाळू, जिओ-पॉलीमर कॉक्रीट तयार करण्याच्या अभ्यासास प्रोत्साहन देऊ शकते.
- राख वापराबाबत प्रमाणित करण्यात आलेले कोणतेही तंत्रज्ञान/पद्धती महानिर्मितीमध्ये अमंलात आणण्यासाठी संचालक मंडळासमोर विचारार्थ मांडण्यात येईल.

१९. राखेच्या वापरासाठी पायाभूत सुविधा निर्माण करणे :-

- १) महानिर्मिती सर्व औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये राख संकलन प्रणाली स्थापन करेल. राखेच्या बंधाऱ्यामधून बल्कर, ट्रक, ट्रेलर, रेल्वे वॅगन आणि पिशव्यांमध्ये राख भरण्याकरिता तरतूद करेल.
- २) महानिर्मिती बल्कर, ट्रक, ट्रेलर, रेल्वे वॅगन इत्यादीमध्ये भरलेल्या राखेचे वजन करण्याकरिता वजन काट्यांची सोय करेल.
- ३) महानिर्मिती सर्व आगामी औष्णिक विद्युत प्रकल्पासाठी राख बंधाऱ्याजवळ बल्कर/मोठ्या क्षमतेचे ट्रक, ट्रेलर यांच्या सहज हालचालीसाठी रस्ते मार्ग, रेल्वे वाधिणीसाठी रेल्वे रूळ, स्वच्छतेसाठी वायु विजन हवा, पाणी, कर्मचारी कक्ष, रिकामे आणि भरलेले बल्कर/ मोठ्या क्षमतेचे ट्रक, ट्रेलर, रेल्वे वाधिणी यांचे वजन करण्यासाठी वजन काटे स्थापित करावे.
- ४) भविष्यातील सर्व औष्णिक विद्युत प्रकल्पांमध्ये राख (पॉड अॅश) संकलनासाठी आणि साठवणूकसाठी स्वतंत्र सुविधा निर्माण करावी.
- ५) महानिर्मिती प्रत्येक औष्णिक विद्युत केंद्रात/ संचातील राखेच्या बंधाऱ्याजवळ आणि त्याच्या प्रवेशद्वाराजवळ राख वाहतूकीवर देखरेख करण्यासाठी सीसीटीव्हीची स्थापना करण्यात येईल.
- ६) महानिर्मिती कर्मचाऱ्यांची पाळी संपण्याचा कालावधी तसेच अन्य काही केंद्रांमध्ये अन्य काही आपत्कालीन परिस्थिती इत्यादी असल्यास, ते वगळता औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये २४ तास राखेची वाहतूक करण्याची अनुमती राहिल.
- ७) महानिर्मिती ट्रक, ट्रेलर आणि बल्कर यांच्या सुरळीत वाहतुकीसाठी रस्ते मार्ग चांगल्या स्थितीमध्ये ठेवेल. औष्णिक विद्युत केंद्रात नियमितपणे राख साठवणूक केंद्रापर्यंत आणि राखेच्या बंधाऱ्यापर्यंत पोहचण्याच्या मार्गांची

दुरुस्ती/ अद्ययावतीकरण/मजबूतीकरण/ रुंदीकरण नियमितपणे करण्यात येईल.

- ८) जेथे शक्य असेल तेथे राखेची मोठ्याप्रमाणात आणि सहज उचल करण्याकरिता रेल्वे रुळांची सुविधा विकसित करण्यात येईल.
- ९) सर्व नवीन ओली राख, मुख्य मार्ग, रस्ते मार्ग, राखेच्या बांधांच्या उतारांचे रक्षण, नालीच्या आतील भिंती इत्यादींना राखेपासून तयार केलेल्या विटा, ब्लॉक, टाईल्स, संपुंजित किंवा शीतबंध राखेचे समुच्चय, फायबर सिमेंट शीट, पार्सप, बोर्ड, पॅनल इत्यादी किंवा रोलर कॉम्पॅक्ट फूटपाथ पुरविण्यात येतील.
- १०) औष्णिक विद्युत केंद्र आणि परिसरातील बांधकाम विभागाच्या रस्ते, इमारती, निचरा इत्यादींच्या कामाच्या निविदा जारी करताना राख किंवा राखेपासून निर्मित उत्पादन यांचा वापर अनिवार्य करण्यात येईल.
- ११) जेथे शक्य असेल तेथे अस्तित्वात असलेल्या बंधारे वाढविण्याचे काम राखेच्या वापराने करण्यात यावी.
- १२) जेथे शक्य असेल तेथे औष्णिक विद्युत केंद्रामधील बंधारे आणि रस्ते तयार करण्याचे काम राखेचा वापर करूनच करण्यात येतील.

२०. राखेतून तरंगणारी साळ (सेनोस्फियर) ची विक्री :-

- १) बोलीदाराला कोणत्याही कोळसा आधारीत औष्णिक विद्युत केंद्राच्या/विद्युत उपयोगितांच्या राखेच्या ढिगाऱ्यांमधून राख उचलण्याचा किमान एक वर्षाचा अनुभव आवश्यक आहे. (विक्री आदेशांच्या संपूर्ण अंमलबजावणीकरिता अनुभव प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक आहे)
- २) बोलीदाराने संबंधित भागातील प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या विहित नियमनांचे काटेकोरपणे पालन करणे आवश्यक आहे आणि आवश्यकता असल्यास ना-हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त करावे.

२१. महसूल निर्मिती व राख निधी विनियोग :-

- १) महानिर्मिती कंपनीच्या औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातून तयार होणाऱ्या राखेच्या विक्रीतून महसूल निर्मिती होणार आहे.
- २) औष्णिक विद्युत निर्मिती केंद्रातून होणाऱ्या राखेच्या आणि राखेपासून तयार केलेल्या उत्पादनांच्या विक्रीतून प्राप्त झालेला निधी स्वतंत्र लेखाशीर्ष “राखेचा विनियोग निधी” मध्ये ठेवण्यात यावा.
- ३) महानिर्मिती कंपनीतील वित्त विभाग, लेखा प्रकटन आणि वाटप या उद्देशाने या खात्याची देखरेख करेल.

४) महानिर्मिती कंपनीच्या दिनांक ०४.०८.२०१८ आणि दिनांक १२.०८.२०२१ च्या परिपत्रकातील मार्गदर्शक तत्वानुसार सदर निधी खालील पायाभूत सोयी/सुविधा निर्माण करण्याच्या उपक्रमांना प्रोत्साहन आणि सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी वापरण्यात यावा.

५) त्यानुसार राखेच्या विनियोगाबाबत सुधारणा आणि औष्णिक विद्युत केंद्राच्या परिसरात पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करण्याकरिता खालील कामांचा अंतर्भाव करण्यात यावा:-

I. केवळ राखेची वाहतूक करणाऱ्या मार्गाचे बांधकाम आणि दुरुस्ती.

II. राख साठवणुकीच्या कोठार/ बंधारा येथे (ट्रकमध्ये) राख भरणा करण्याकरिता प्लॅटफॉर्म तयार करणे.

III. कोठारांची दुरुस्ती आणि विस्तार कामासाठी

IV. मार्गस्थ वजनकाटा व्यवस्थापन करण्यासाठी स्थळ विकास आणि संबंधित बांधकाम करण्यासाठी वजनकाट्यांची रचना, पुरवठा, स्थापना, चाचणी आणि कार्यान्वयन करणे. राखेपासून हलके समुच्चय/ वाळू, जिओ-पॉलीमर काँक्रीट तयार करण्याच्या अभ्यासाला प्रोत्साहन देणे तसेच राखेच्या उपयोजनाचे नवीन क्षेत्र शोधणे/प्रोत्साहित करणे यांस प्रोत्साहन देणे. जेथे शक्य असेल तेथे राखेच्या कोठाराखाली रेल्वे रूळ तसेच स्थितीशील आणि गतीमान वजनकाट्यांची सुविधा असावी, जेणे करून मोठ्या प्रमाणात राखेची वाहतूक करण्याकरिता राख थेट रेल्वे वैगन मध्ये भरता येईल. जेथे शक्य असेल तेथे रेल्वेचे छोटे मार्ग (ट्रॅक) विकसित करावे जेणे करून राख उचलण्यात सोयीचे तसेच मोठ्याप्रमाणात राख उचलता येईल. महानिर्मितीच्या सक्षम प्राधिकारणाने मंजूर केलेले आणि राखेच्या उपयोजनात सुधारणा करणारे इतर कोणतेही काम.

२२. राख वापरकर्त्यांची माहिती आणि जनजागृती :-

१) राख वापरकर्त्यांची माहिती संकलित करून महानिर्मिती कंपनीस राखेच्या आणि राखेपासून तयार केलेल्या उत्पादनांच्या विपणनाकरिता संभाव्य राख वापरकर्त्या पर्यंत पोहचण्यास सहाय्यभूत होईल.

२) राख वापरकर्त्यांची माहिती संकलित करण्याकरिता प्रत्येक महानिर्मिती केंद्राने स्थानिक वर्तमानपत्रातून सर्व राख वापरकर्ते उदा. सिमेंट उत्पादक, राख विटा उत्पादक, इतर राखेच्या आधारे वस्तू उत्पादन करणारे उद्योजक, व्यापारी आणि इतर संभाव्य वापरकर्ते यांना महानिर्मितीकडे नोंदणी करण्याकरिता निमंत्रित करावे.

- ३) त्यांचे कामाचे क्षेत्र, क्षमता, किती प्रमाणात राख आवश्यक असते, त्यांच्या ठिकाणांबद्दलची माहिती, ईमेल आयडी, फोन/ मोबाइल क्रमांक, पत्ता आणि इतर तपशील स्वरूपातील माहिती नोंदवावी.
- ४) महानिर्मितीच्या संकेतस्थळावर नियमित कालावधीत राख वापरकर्त्यांची माहिती अद्ययावत करण्यासाठी महानिर्मितीच्या केंद्रांचे ऑनलाइन पोर्टल तयार करण्यात यावे.
- ५) सदर माहितीचे आद्ययावतीकरण आणि देखभाल संबंधित केंद्रातील केंद्र प्रमुखाने नियुक्त केलेल्या प्रतिनिधीमार्फत करण्यात येईल.
- ६) महानिर्मितीची औष्णिक विद्युत केंद्रे स्थानिक वर्तमानपत्र, नियतकालिके, सिनेमागृह, सार्वजनिक ठिकाणे इत्यादी ठिकाणी जाहिरातीकरून सिमेंट, हलके समुच्चय, हलकी वाळू, विटा / ब्लॉक / टाइल्स उत्पादनात राख वापरण्याचे फायदे सांगणारी मोहीम राबवितील. यामुळे राखेची उपयोजना वृद्धीगत होईल.

२३. भागधारकांचा सहभाग/ समन्वय :-

- १) संबंधित भागधारकांचा शोध घेणे (उदा. शासकीय संस्था, स्थानिक समुदाय)
- २) संभाव्य राख वापरकर्त्या संस्था यांचेशी समन्वय करून संवाद आणि सल्लामसलत प्रक्रिया पार पाडणे.
- ३) गाऱ्हाणी/ तक्रारी यांच्या निवारणांकरिता केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार राख उपयोजन कक्षा मार्फत समिती स्थापन करण्यात यावी.

२४. प्रशिक्षण आणि जाणीव जागृती :-

- १) राखेच्या व्यवस्थापनात सहभागी असलेल्या कर्मचाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण उपक्रम घ्यावेत.
- २) भागधारकांसाठी जाणीव जागृती मोहिमा राबविण्यात याव्यात.
- ३) प्रशिक्षण आणि जाणीव जागृती उपक्रमांचे नियमितपणे पुनरावलोकन करावे.

२५. संनियंत्रण आणि अहवाल सादर करणे :-

- १) राख वापरकर्त्यांची माहिती गोळा करण्यात यावी.
- २) प्रत्येक औ.वि. केंद्र राखेबाबतची माहिती (डेटाबेस) ठेवण्यात यावी. सदर माहिती संबंधित औष्णिक विद्युत केंद्राकडून (राख उपयोजन कक्ष) नियमितपणे अद्ययावत करण्यात यावी.
- ३) प्रत्येक औष्णिक विद्युत केंद्र राखेच्या विल्हेवाटीचे वेळोवेळी निर्गमित होणाऱ्या अधिसूचनांनुसार तसेच केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळांच्या कार्यालयीन ज्ञापनानुसार अनुपालन लेखापरीक्षण करण्यात यावे.

- ४) राख व्यवस्थापनानाच्या नियंत्रणासाठी नियमावली तयार करावी.
- ५) अहवाल सादर करण्याची आवश्यकता व वारंवारिता निश्चित करावी.
- ६) प्राप्त अर्ज, राखेच्या नोंदी आणि अभिलेख ठेवण्याकरीता आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करावा. डेटाबेस (माहिती) SAP या प्रणालीमध्ये तयार करण्यात यावी.

२६. पुनर्विलोकन आणि सुधारणा करणे :-

- १) धोरण अंमलबजावणीचा नियमितपणे आढावा घेण्यात यावा.
- २) धोरणात सुधारणा आवश्यक असल्यास धोरणाचे पुनर्विलोकन आणि सुधारणा सक्षम स्तरावर मान्यता घेऊन करण्यात यावी.

*****

प्रपत्र 'अ'

(केंद्र शासनाच्या दिनांक ३१.१२.२०२१ च्या अधिसूचनेनुसार)

राख अनुपालन अहवाल (१ एप्रिल ते ३१ मार्च या कालावधीसाठी) ३१ मे रोजी किंवा त्यापूर्वी सादर करावयाचा आहे.

क्र.	तपशील	
१.	पॉवर प्लांटचे नाव	
२.	कंपनीचे नाव	
३.	जिल्हा	
४.	राज्य	
५.	संपर्कासाठी पोस्टल पत्ता:	
६.	ई-मेल :	
७.	पॉवर प्लांट स्थापित क्षमता (मेगावॉट) :	
८.	प्लांट लोड फॅक्टर (पीएलएफ) :	
९.	निर्माण केलेल्या युनिट्सची संख्या (मेगावॉट तास) :	
१०.	पॉवर प्लांट अंतर्गत एकूण क्षेत्र (हेक्टर) : राख तलावाखालील क्षेत्रासह	
११.	अहवाल कालावधी दरम्यान कोळशाच्या वापराचे प्रमाण (मेट्रिक टन प्रतिवर्ष)	
१२.	टक्केवारीत सरासरी राख सामग्री (टक्केवारी) :	
१३.	अहवाल कालावधी दरम्यान चालू राख निर्मितीचे प्रमाण (मेट्रिक टन प्रतिवर्ष) : माशी राख (मेट्रिक टन प्रतिवर्ष) : तळावरील राख (मेट्रिक टन प्रतिवर्ष) :	
१४.	कोरड्या फ्लाय अॅश स्टोरेज सायलोची क्षमता (मेट्रिक टन) :	
१५.	रिपोर्टिंग दरम्यान निर्माण झालेल्या चालू राखेच्या वापराचे १५ तपशील (अ) रिपोर्टिंग दरम्यान वापरलेल्या चालू राखेचे एकूण प्रमाण (एमटीपीए) कालावधी: (ब) वापरलेल्या फ्लाय अॅशचे प्रमाण (MTPA): (i) फ्लाय अॅशवर आधारित उत्पादने (विटा किंवा ब्लॉक किंवा टाइल्स किंवा फायबर सिमेंट शीट किंवा पाईप्स किंवा बोर्ड किंवा पॅनेल) (ii) सिमेंट उत्पादन: (iii) रेडी मिक्स काँक्रीट: (iv) राख आणि जिओ-पॉलिमर आधारित बांधकाम साहित्य: (v) सिंटर केलेले किंवा कोल्ड बॉन्डेड राखेचे उत्पादनएकत्रित: (vi) रस्ते, रस्ते आणि उड्डाणपूल बांध बांधणे: (vii) धरणांचे बांधकाम:	

	<p>(viii) सखल क्षेत्र भरणे:</p> <p>(ix) खाणीतील पोकळी भरणे:</p> <p>(x) जास्त भार असलेल्या डंपमध्ये वापर:</p> <p>(xi) शेती:</p> <p>(xii) किनारपट्टीच्या जिल्ह्यांमध्ये किनारपट्टी संरक्षण संरचनांचे बांधकाम;</p> <p>(xiii) इतर देशांमध्ये राखेची निर्यात:</p> <p>(xiv) इतर (कृपया निर्दिष्ट करा):</p> <p>(क) वापरलेल्या तळाच्या राखेचे प्रमाण (MTPA):</p> <p>(i) फ्लाय अँशवर आधारित उत्पादने (विटा किंवा ब्लॉक किंवा टाइल्स किंवा फायबर सिमेंट शीट किंवा पाईप किंवा बोर्ड किंवा पॅनेल):</p> <p>(ii) सिमेंट उत्पादन:</p> <p>(iii) रेडी मिक्स काँक्रीट:</p> <p>(iv) राख आणि जिओ-पॉलिमर आधारित बांधकाम साहित्य:</p> <p>(v) सिंटर केलेले किंवा कोल्ड बॉन्डेड राखेचे उत्पादन एकत्रित:</p> <p>(vi) रस्ते, रस्ते आणि उड्डाणपुल बांध बांधणे:</p> <p>(vii) धरणांचे बांधकाम:</p> <p>(viii) सखल क्षेत्र भरणे:</p> <p>(ix) खाणीतील पोकळी भरणे:</p> <p>(x) जास्त भार असलेल्या डंपमध्ये वापर:</p> <p>(xi) शेती:</p> <p>(xii) किनारपट्टीच्या जिल्ह्यांमध्ये किनारपट्टी संरक्षण संरचनांचे बांधकाम:</p> <p>(xiii) इतर देशांमध्ये राखेची निर्यात:</p> <p>(xiv) इतर (कृपया निर्दिष्ट करा):</p> <p>(ड) रिपोर्टिंग कालावधी दरम्यान सध्या वापरात नसलेल्या राखेचे एकूण प्रमाण (MTPA):</p>	
१६.	अहवाल देण्याच्या कालावधीत निर्माण होणाऱ्या राखेच्या वापराची टक्केवारी (टक्के):	
१७.	<p>राख तलावांमध्ये राखेच्या विल्हेवाटीची माहिती</p> <p>(अ) ३१ मार्च रोजी राख तलावांमध्ये टाकण्यात आलेल्या राखेचे एकूण प्रमाण (मेट्रिक टन) (अहवाल देण्याच्या कालावधीत):</p> <p>(ब) अहवाल देण्याच्या कालावधीत राख तलावांमध्ये टाकण्यात आलेल्या राखेचे प्रमाण (मेट्रिक टन):</p> <p>(क) अहवाल देण्याच्या कालावधीत राख तलावांमध्ये गाळ सोडण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या पाण्याचे एकूण प्रमाण (मी३):</p> <p>(ड) राख तलावांची एकूण संख्या:</p> <p>(i) सक्रिय:</p>	

	<p>(ii) संपलेले (अद्याप पुनर्प्राप्त करायचे आहे):</p> <p>(iii) पुनर्प्राप्त केलेले:</p> <p>(इ) राख तलावाखालील एकूण क्षेत्र (हे):</p>	
१८.	<p>वैयक्तिक राख तलाव तपशील राख तलाव १, २ इ. (कृपया खाली नमूद केलेले तपशील द्या. स्वतंत्रपणे, राख तलावांची संख्या एकापेक्षा जास्त असल्यास)</p> <p>१. स्थिती : बांधकामाधीन किंवा सक्रिय संपलेले किंवा पुनर्प्राप्त</p> <p>२. राख तलावात राख विल्हेवाट लावण्याची सुरुवात तारीख (दिनांक/महिना/वार्षिक किंवा महिना)</p> <p>३. राख तलावाची क्षमता पूर्ण झाल्यानंतर राख विल्हेवाट लावण्याची थांबण्याची तारीख (दिनांक/महिना/वार्षिक किंवा महिना) (सक्रिय राख तलावांसाठी लागू नाही).</p> <p>४. क्षेत्रफळ (हेक्टर) :</p> <p>५. डाईक उंची (मी) :</p> <p>६. आकारमान (घ.मी.)</p> <p>७. ३१ मार्च रोजी विल्हेवाट लावलेल्या राखेचे प्रमाण (मेट्रिक टन) :</p> <p>८. टक्केवारीत उपलब्ध आकारमान (टक्के) आणि राखेचे प्रमाण पुढील विल्हेवाट लावता येते (मेट्रिक टन) :</p> <p>९. राख तलावाचे अपेक्षित आयुष्य (वर्षे आणि महिन्यांची संख्या) :</p> <p>१०. निर्देशांक (अक्षांश आणि लांब) : (कृपया किमान ४ निर्देशांक करा)</p> <p>११. राख तलावात वाहून नेलेल्या अस्तराचा प्रकार: एचडीपीई अस्तर किंवा एलडीपीई अस्तर किंवा मातीचे अस्तर किंवा अस्तर नाही</p> <p>१२. विल्हेवाट लावण्याची पद्धत: कोरडी विल्हेवाट लावणे किंवा ओले गाळ (ओल्या गाळाच्या बाबतीत कृपया HCSD किंवा MCSD किंवा LCSD हे निर्दिष्ट करा)</p> <p>१३. राखेचे प्रमाण: गाळ मिश्रणातील पाणी (१:___) :</p> <p>१४. राखेच्या पाण्याचा पुर्नवापर प्रणाली (AWRS) स्थापित आणि कार्यरत: होय किंवा नाही.</p> <p>१५. राखेच्या तलावातील सांडपाण्याचे प्रमाण जमिनीत किंवा पाण्याच्या साठ्यात सोडले जाते (m3) :</p> <p>१६. डाईक स्थिरता अभ्यास कधी केला गेला आणि अभ्यास करणाऱ्या संस्थेचे नाव:</p> <p>१७. लेखापरीक्षण कधी केले गेले आणि लेखापरीक्षण करणाऱ्या संस्थेचे नाव.</p>	
१९.	<p>वापरलेल्या जुन्या राखेचे (legacy ash) प्रमाण (MTPA):</p> <p>i. फ्लाय अॅशवर आधारित उत्पादने (विटा किंवा ब्लॉक किंवा टाईल किंवा फायबर सिमेंट शीट किंवा पाईप्स किंवा बोर्ड किंवा पॅनेल) :</p> <p>ii. सिमेंट उत्पादन:</p>	

	iii. रेडी मिक्स काँक्रीट: iv. राख आणि जिओ-पॉलिमर आधारित बांधकाम साहित्य: v. सिंटर केलेले किंवा कोल्ड बॉन्डेड राखेचे उत्पादन एकत्रित: vi. रस्ते, रस्ते आणि उड्डाणपुल बांध बांधणे: vii. धरणांचे बांधकाम: viii. सखल क्षेत्र भरणे: ix. खाणीतील पोकळी भरणे: x. जास्त भार असलेल्या डंपमध्ये वापर: xi. शेती: xii. किनारपट्टीच्या जिल्ह्यांमध्ये किनारपट्टी संरक्षण संरचनांचे बांधकाम; xiii. इतर देशांमध्ये राखेची निर्यात : xiv. इतर (कृपया निर्दिष्ट करा) :			
२०.	सारांश:			
	तपशील	निर्माण प्रमाणे (MTP)	वापरलेले प्रमाणे (MTP) आणि (टक्के)	शिल्लक प्रमाण (MTP)
	अहवाल देण्याच्या कालावधीत सध्याची राख			
	जुनी राख(legacy Ash)			
	एकूण			
२१.	इतर कोणतीही माहिती: पॉवर प्लान्ट आणि राख तलावांच्या वार्षिक अनुपालन अहवालाची सॉफ्ट कॉपी आणि आकार फायली moefcccoalash@gov.in या पत्त्यावर ईमेल केल्या जाऊ शकतात.			
२२.	अधिकृत स्वाक्षरीकर्त्याची स्वाक्षरी			

*****